

BO`LAJAK TARIX FANI O`QITUVCHILARINING DIDAKTIK MADANIYATINING ASOSIY XUSUSIYATLARI

G.B.Shertaylakova

Mustaqil tadqiqotchi, JizDPU

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo`lajak tarix fani o`qituvchilarining didaktik madaniyatining asosiy xususiyatlari va asoslari haqida yoritilgan.

**Kalit so`zlar:** didaktika, didaktik madaniyat, faol-kognitiv o`qitish, motivatsiya, intellektual rivojlanish, didaktik bilim.

Аннотация: В данной статье освещаются основные особенности и основы дидактической культуры будущих учителей истории.

Ключевые слова: дидактика, дидактическая культура, активно-познавательное обучение, мотивация, интеллектуальное развитие, дидактические знания.

Annotation: This article covers the main features and foundations of the didactic culture of future teachers of history.

Keywords: didactics, didactic culture, active-cognitive training, motivation, intellectual development, didactic knowledge.

Bo`lajak tarix fani o`qituvchilarining didaktik madaniyatining asosiy kontseptual xususiyatlarini tahlil qilishda mahalliy va xorijiy mutaxassislarning nazariy va amaliy ishlanmalarini tahliliy ko`rib chiqish asosida oliy ta`lim tizimini rivojlantirishning ilmiy va uslubiy asosi zamonaviy ta`lim falsafasining yetakchi g`oyalari, tamoyillari va qoidalari bo`lishi kerakligini ko`rishimiz mumkin. Uning ko`p funksional aniqlanishi, ya`ni: kompetension, ontologik, akmeologik, sinergetik va albatta, didaktik kontekslar. Ushbu kontekslar zamonaviy nazariy pedagogikada ishlab chiqilgan didaktikaning fundamental pedagogik nazariyalari tizimida yetarli darajada konsepsiyalangan va dogmatizatsiya qilingan. Didaktik madaniyat va uning tarkibiy qismlarini aniqlash uchun mavjud tushunchalar asosida zamonaviy didaktikaning o`ziga xos mazmuni, texnikasi va texnologiyalari bilan rivojlanishi shaxsga yo`naltirilgan, subyektiv-ijodiy, faol-kognitiv o`qitish usullariga asoslangan bo`lishi kerakligi ta`kidlandi. Bo`lajak tarix fani o`qituvchilarining kasbiy fazilatlarining mohiyatini aniqlash va ularni o`quv jarayonida shakllantirish muammosi ta`lim tizimining global darajasida oliy ta`limning zamonaviy didaktikasi yutuqlarini hisobga olgan holda ko`rib chiqilishi va tahlil qilinishi kerak.

Oliy ta`lim tizimida yuqori malakaga ega bo`lishi va kasbiy faoliyatida muhim mavqega ega bo`lishi kerak bo`lgan o`qituvchilarni tayyorlash samaradorligini oshirish mamlakatimizning strategik vazifalaridan biri va barcha darajadagi ta`lim muassasalarining asosiy maqsadi hisoblanadi. Ta`lim tizimini modernizatsiya qilishda oliy ta`lim muhim rol o`ynaydi, uning tamoyillari bo`lajak tarix fani o`qituvchilarining ta`lim va kasbiy funksiyalarini amalga oshirishda bilim va ko`nikmalarini takomillashtirish, rivojlanish qonuniyatlari to`g`risida tushunchalarni shakllantirishdan iborat. Oliy ta`lim tizimida bo`lajak

tarix fani o'qituvchilarilari alohida rol o'ynaydi, u oqilona va tanqidiy fikrlashi, o'quv jarayonini rejalashtirishi va tahlil qilishi, yoshlarni tarbiyalash va ularning bilimlarini takomillashtirishda yuzaga keladigan muammolarni muvaffaqiyatli hal qilishi kerak. Ta'lim tizimining zamonaviy rivojlanishi sharoitida bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatining asosiy tamoyillarini o'rganishdir.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining malakasi va pedagogik mahorati sifat xususiyatlarida namoyon bo'ladi: yo'nalishi, malakasi, kasbiy va pedagogik vazifalar va didaktik ko'nikma va malakalarni egallash darajasi. Ular kasbiy shakllanish, umumiy va pedagogik madaniyatni rivojlantirish, shaxsiy va kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarini tarbiyalashni ta'minlaydigan oliy ta'lim muassasalarida o'qitish jarayonida allaqachon shakllanishi kerak. Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining rivojlanishi, bir tomondan, shaxs tuzilishining elementlari, boshqa tomondan – oliy ta'limning pedagogik muammolarini ijodiy hal qilish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalar bilan belgilanadi.

Yaxlit shaxsni shakllantirishda bilan bir qatorda, har qanday yoshdagi o'quvchining salohiyati, ongi, ruhiyati va intellekti faol ta'sir ko'rsatadi, bu esa barqaror ijobiy motivatsiya, qadriyat yo'nalishlari, kasbiy va intellektual rivojlanishda qiziqish va ehtiyojlarni shakllantirishga yordam beradi.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarini tayyorlashda ularning didaktik madaniyatini shakllantirish bog'liq bo'lgan psixologik-pedagogik fanlar muhim o'rin tutadi. Didaktik madaniyat deganda olimlar bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining o'quvchilar bilan ishlashning didaktik shakllari va usullarini samarali qo'llash, ijodiy fikrlash, mustaqil ravishda yangi bilimlarni ishlab chiqarish qobiliyatini rivojlantirish tizimi sifatida tushunadilar. Olimlar oliy ta'limda zamonaviy didaktik o'qitish usullarining yuqori samaradorligini ta'kidlamoqda.

Tadqiqotchi A.A.Usov kasbiy didaktik madaniyat ta'rifini bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining kasbiy va shaxsiy fazilatlarini shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirishni amalga oshirish imkonini beradigan pedagogik faoliyatning zarur sharti sifatida talqin qilishni taklif qiladi. Muallif nuqtai nazaridan, madaniyatning ushbu turi o'qituvchining nafaqat o'z faoliyatidagi muammoli tomonlarini topish qobiliyatini hosil qiladi, balki ularni hal qilishning eng yaxshi usullarini, rivojlanish istiqbollarini aniqlash ko'nikmalarini to'liq shakllantirishni nazarda tutadi, fanning yangi yutuqlari va pedagogik tajriba o'zlashtirishga hissa qo'shadi.

Pedagogika fanlari sohasidagi mutaxassis A.V.Perevozniy didaktik madaniyatni zamonaviy o'qituvchi shaxsiyatining kompetensiya xususiyatlarini shakllantiradigan pedagogik faoliyatda amaliy amalga oshirish nuqtai nazaridan o'quv dasturlarini o'z ichiga olgan ijtimoiy tajribaning bir turi sifatida izohlaydi. Har bir o'qituvchi va talaba jamiyatning didaktik madaniyatini ishlab chiqaradi va shu bilan birga o'z pedagogik amaliyotida pedagogik ishning usullari, shakllari, vositalari ko'rinishida paydo bo'ladigan tendensiyalarni idrok etadi va takrorlaydi, ularning yig'indisi tarbiyaviy vazifalarni hal qilishni ta'minlaydi.

Pedagogik yo'naltirilganligiga qaramay, bo'lajak tarix fani o'qituvchilarini tayyorlashning hozirgi tizimi har doim ham ularga ijtimoiy talabga javob beradigan didaktik

madaniyatning tegishli darajasini ta'minlamaydi va bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining pedagogik mahoratini shakllantirish muammosi hali ham kam o'rganilgan.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarini o'qitish amaliyotini o'rganish quyidagi qarama-qarshiliklar tufayli ularni tayyorlashda bir qator muammolarni aniqlash mumkin:

- jamiyatning obyektiv ehtiyojlari, bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatning to'g'ri darajasiga erishish istagi va oliy ta'lim bo'yicha mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning etarli darajada samarali tashkil etilmaganligi;

- bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining malaka darajasiga qo'yiladigan zamonaviy ta'lim talablari va ularning oliy ta'lim muassasasida (OTM) kasbiy tayyorgarligi bosqichida eng yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashning past darajasi;

- zamonaviy oliy ta'lim paradigmasi va pedagogik ta'lim kontsepsiyalariga muvofiq didaktik madaniyatni shakllantirish zarurati va pedagogika oliy o'quv yurtlarida pedagogik fanlarni o'rganish jarayonini o'quv-uslubiy ta'minotning nomukammalligi.

M.V.Sudakova va A. G. Degtyarevlarning fikricha, an'anaviy o'qituvchilar tayyorlash tizimi ijtimoiy talablarga javob bermaydi va jiddiy tanqidga uchramoqda. O'qituvchiga qo'yiladigan talablarning uzluksiz ortib borishi fan bo'yicha yuqori darajadagi bilim va o'qitish usullariga ega bo'lish endi uning kasbiy malakasining hozirgi darajasini ta'minlamasligiga olib keldi. Amaliyot tahlili yosh o'qituvchilarning, shu jumladan oliy ta'lim tizimi doirasida didaktik materialni tanlashda mustaqil pedagogik qarorlarni talab qiladigan vaziyatlarda ishlashga tayyorligining yetarli darajada emasligini ko'rsatadi.

Oliy ta'limda o'qituvchining ko'p yillik o'quv faoliyati davomida shakllangan o'quv jarayonini mustaqil, ilmiy asoslangan holda loyihalash ko'nikmalari amaliyotda doimiy talabga ega. Pedagogik ta'limning ilg'or rivojlanishi o'quv jarayonida allaqachon didaktik madaniyatni shakllantirishga e'tibor qaratish zarurligini oldindan belgilab beradi, bu o'qituvchining ijodiy va o'z-o'zini takomillashtirish qobiliyatini nazarda tutadi.

Pedagogik mukammallik va didaktik madaniyat o'qituvchilar tayyorlashning strategik ustunligi hisoblanadi. Shu bois bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida zarur pedagogik fazilatlarni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha tizimli maxsus ish olib borish zarur.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyati uning shaxsiyatining ajralmas sifati bo'lib, u didaktik va kasbiy bilimlar uyg'unligida kasbiy faoliyatning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga, didaktik madaniyat, ko'nikmalar va malakalarini doimiy ravishda takomillashtirishga qaratilganligini har tomonlama belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Braslasu M. Aspects of Didactic Communication in Primary School // Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 180. P. 497–501.

2. Hermsen J.L., Mokadam N.A., Verrier E.D. Flipping the Classroom: How to Optimize Learning in the Didactic Setting // Thoracic Surgery Clinics. 2019. Vol. 29, Is. 3. P. 279–284.

3. Золотарева А.В., Криницкая Г.М., Пикина А.Л. Методика преподавания по программам дополнительного образования детей: 2-е изд., испр. и доп. М.: Юрайт, 2019. 315 с.

4. Makarova L.N. Specificity of vocational and didactic culture of teachers of supplementary education//Bulletin of Tambov University. Series: Humanities. 2011. № 5 (97). P. 142–149.

5. Perevoznyi A.V. Didactic culture: essence, formation, development//Innovations in education. 2012. № 3. P. 122–133.

6. Тырина М.П., Куликова Л.Г., Фазылбеков И.Ш. Уровневая дифференциация развитости дидактической культуры педагога в условиях инновационного образования // Мир науки, культуры, образования. 2019. № 6 (79). С. 385–388.

7. Усов А.А. Проблема формирования профессионально-дидактической культуры педагогов дополнительного образования // Психолого-педагогический журнал Гаудеамус. 2002. Т. 2. № 2. С. 183–185.